

Fradi és avantgard

KUKORELLY ENDRE

(Beszélgetőtárs Levitin Dávid)

1997. szeptember 28. Az író, költő Kukorelly Endre a hévízi Bibó István Gimnáziumban tartott előadást ezen a napon. Az irodalomról, az avantgardról és önmagáról beszélt. Erről kérdeztem Szondi utcai lakásán, Budapesten.

Kukorelly Endréről tudom, hogy Fradi-drukker, maga is játszott a Ferencváros kölyökcsapatában. Feltűnt-e a hévízi Bibó István Gimnázium zöld-fehér környezetébe ?

Nem, de most hogy mondod, megpróbálok visszaemlékezni. Tényleg a Fradi kölyökcsapatában játszottam valamikor 4-5 évig, aztán a gimnáziumban ennek valahogy vége szakadt, most nem mesélem el, hogy miért. Többé-kevésbé vehemens Fradi-drukker voltam, tulajdonképpen ma is az vagyok, de nem szoktam kijárni a meccsre. Az én, mondjuk így, Fradi-vonzalmam egyébként összekötődik a Varga Zoltánhoz fűződő érzelmi viszonyommal. Ő volt az első számú sztár, amikor gyerek voltam, miatta jártunk meccsre. A legnagyobb tehetség, akit játszani láttam.

Melyik korosztályhoz szólsz íróként?

Sok középiskolába, főiskolára, egyetemre hívtak és mindenhol jó benyomásokat szereztem. Gyakorlatilag mindenütt ugyanazt tapasztaltam, tehát az iskola színvonalától, vagy állítólagos színvonalától függetlenül, hogy milyen kép él általában egy iskoláról, azt láttam, hogy a résztvevők 15-20 %-a érdeklődik. Ezt nagyon fontosnak és tulajdonképpen elégnék is tartom, hiszen azt nem lehet megcélozni, hogy mindenki egyformán nyitott legyen. Az viszont az előadó felelőssége, hogy a 80 %-ot valamilyen módon megszólítsa. Voltatok a Bibóban néhányan, akik különösképp odafigyeltetek és tovább maradtatok. Ki lehetne persze emelni egy hasonló iskolát, de nem érdemes, mert mindenhol hasonló struktúrát érzékeltem.

Hogyan lehetne definiálni az általad képviselt stílust?

Ezt röviden lehetetlen elmondani. Az a művészeti jelenség, amit avantgardnak, neoavantgardnak hívnak, főleg a hatvanas éveknek és a hetvenes évek első felének volt a terméke. Itt Magyarországon a neoavantgardnak a hetvenes évek közepére vége lett. Azok az emberek, akik ehhez az „irányzathoz” tartoztak vagy abbahagyták az irodalmat, vagy politikai okokból disszidáltak. Gyakorlatilag befutottak egy pályát és eljutottak odáig, ahová az egész avantgard, mondjuk így, üres helyre. Ha pedig egy gondolkodási folyamat a semmibe jut, utána valami másnak kell következnie. Az avantgard folyamatos, radikális előremenekülés, minden formát, minden eszközt csak egyszer lehet használni. Ha pedig nem tud újat csinálni, akkor nem csinált semmit. Minden eszköz, minden megoldás kompromittálódik azáltal, hogy felhasználják.

Tehát fő az eredetiség.

Igen, fő az eredetiség. Azonban ez óhatatlanul bele kell, hogy fusson a semmibe, tovább menni nem lehet. Legfeljebb még egyszer lehet megismételni a gesztusokat, de az par excellence nem működik, mert az avantgard lényege, hogy új következzen. Az, amit posztmodernnek neveznek, az reakálás erre: úgy gondolja, hogyha minden eszköz újra felhasználható, csak új kontextusba kell emelni, és az egész működőképessé válik. Ez használható felfogás. Nem akarja feltétlenül megváltani a világot, oktrojálni a haladás eszményét az emberiségre. Azt mondja, hogy nem kell feltétlenül előre rohanni a semmibe, nem kell „őrült módon” újat keresni, lehet fékezni, megállni, körülnézni és föllélegezni a nagy előremenekülés után. Gyakorlatilag minden használhatóvá válik, amit régen egyszerűen kisöpörtek, mert korszerűtlennek ítélték. Ez egybeesik a nagy totalitárius rendszerek, a nácizmus, a kommunizmus összeomlásával, ökológiailag pedig a zöld mozgalmak megerősödésével. De a témáról könyvtárakat írtak tele.

Meg lehet-e határozni egy mai magyar költő, író, feladatát ?

Azt gondolom, a feladatokat saját magunknak adjuk, nem szeretem, kikérem magamnak, ha nekem feladatokat írnak elő. Az ember egy idő után már nem mások által előírt feladatokat végez el. Egy ideig persze igen. Ez a változás tipikusan vonatkozik az irodalomra is. Egy XIX. századi irodalom-felfogás szerint az írónak a társadalom által megfogalmazott feladatokat kell ellátnia, politikai feladatai lennének az irodalomnak. És az egész XX. század gyakorlatilag arról szólt, hogy ez alól az irodalomra, művészetre erőltetett feladat alól hogyan tud kibújni és emancipálódni a művészet. A művészet megpróbálta lerázni azokat a politikai feladatokat, amiket a XIX. században bőven és kötelezően magán hordozott. Az felnőtté válási folyamat, amikor a művészet azt mondja, hogy köszönöm szépen, majd én eldöntöm, milyen feladatokat „látok el”. Ma a művészet nyugodtan gondolhatja magáról, hogy a lét nagy kérdéseiről beszél, és ezek közül az egyik lehet a társadalom problémáinak a megoldása. Nem állítom, hogy a politika kérdései egyáltalán nem érdekesek, de azt gondolom, hogy a létezés kérdéseinek egyike pusztán. Nem olyan kitüntetett fontosságú, mint azt a XIX. században gondolták, amikor Petőfi úgy fogalmazott, hogy a népet a Kánaán felé kell a költőnek vezetnie.

Kezembem tartom a Budapest-Papírváros című munkát. Honnan ered az ötlet, és lesz-e folytatása ennek a műfajnak, annak, hogy a szöveget és a képeket ily módon kapcsoljátok ?

Egyszerű története van ennek. Szólt egy könyvkiadó szerkesztője, nincs-e kedvem szöveget írni fotókhöz. Teljesen véletlenszerű ügyek különben, hogy egy könyv, vagy egy projekt hogyan áll össze. Ennek konkrétan nincs folytatása, de bármikor előfordulhat valami hasonló, itt van a telefon, bármikor csönghet, bármikor kaphatok valamilyen ajánlatot.

Létezik-e képek és a szöveg között valamiféle mágikus kapcsolat ?

Nem fogalmaznék ilyen fennköltten. Azt gondolom, hogy szerkezeti kapcsolatok vannak, és ezek a létezés minden vonatkozására érvényesek. Egy-egy műalkotás egy-egy lélek struktúrájának a lenyomata. Akkor érzünk jónak egy műalkotást - nem feltétlenül nagynak - ha az, aki létrehozta, valóban saját magát tudta prezentálni, a saját lelki szerkezetét belevinni az alkotásba. Te, amikor ezt befogadod, kinyitod magad, legalábbis abban a pillanatban, hiszen azt élvezed a műalkotásban, hogy találkozol egy másik lélekszerkezettel. A két identitás ezen a művön keresztül egyesül, és ez az egyesülés okozza a műélvezetet. Ez a szexuális élvezetre hasonlít, amikor két lelki-testi szervezet valamilyen módon összetalálkozik. Azért használhatjuk jogosan a műélvezet szót, mert ezt az élvezeti mechanizmust egy műalkotás is prezentálni tudja.

Mi a fontosabb, a tartalom vagy a forma?

Gyakorlatilag a fél esztétika-történet erről szól. Úgy gondolom, hogy a világ, egész létezésünk struktúrák egymásba játszódása, egymásra való hatása. Tehát ha én erre az asztalra ráütök, az két szerkezet egymásra hatása. A kezem mint szerkezet, illetve ennek az asztalnak a szerkezete egymásra hat. Az asztal is változott azáltal, hogy rácsaptam, és is változtam valamit, és így tovább ... Itt tulajdonképpen szerkezetek, formák kölcsönös egymásba játszódásáról, illetve egymás kikerüléséről, egymást opponálásáról van szó. Amikor egy műalkotást veszünk, azt befogadjuk, az élvezetet nem az okozza, hogy a műalkotás „miről szól”, mi a szűzsége. A mondanivaló csak az intellektusunkhoz szól, a bennünk lévő érzéket nem a mondanivaló ragadja meg, hanem igenis a műalkotás formája. Ha én olyan helyzetet érzékelek - és ez lehet a műalkotás által előidézett, de lehet a nekem természetes is - ami ellenszenves, akkor rossz érzés keletkezik bennem. Ha rokonszenves, akkor pedig jó érzés keletkezik, ezen a jó és rossz közötti skálán el lehet helyezni mindenféle benyomást. A másikonál sem azt látom pusztán hogy ronda, hanem érzem, hogy az egész hamis. Még akkor is, ha „működik”, tehát az ún. „tartalmi funkcióit” ellátja. A természetellenségnek, a tehetetlenségnek, akarnokságnak olyan lenyomatát látom benne, ami nekem ellenszenves. Ha ránézünk egy festményre, ami ronda, ha elkezdünk vele foglalkozni, és utána gondolunk, hogy miért ronda, akkor el tudnánk mondani, hogy miket tartalmaz, milyen mögöttese van az érzésnek. Hogy a kép mit ábrázol, az részletkérdés ahhoz képest, hogyan van szerkesztve. Szeretném aláhúzni, hogy nem akarom a tartalmi részeket érdektelennek feltüntetni, de amikor műalkotásról, műélvezetről beszélünk, be kell látni, hogy ugyanaz a tartalmú alkotás okozhat élvezetet és visszatetsző is lehet. Krisztus megfeszítését csodálatos művek és giccsek is ábrázolják.

Köszönöm a beszélgetést.